

УЧИТЕЛЮ ПРАВОЗНАВСТВА

Юлія Поцелуйко,

*методист відділу суспільно-філологічних дисциплін ЧОППО
імені К. Д. Ушинського*

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ
УЧНІВ НА УРОКАХ ПРАВОЗНАВСТВА**

Характерним для сучасного етапу розвитку освіти є інтенсивні пошуки нового в теорії та практиці навчання. Зараз відбувається демократизація навчального процесу, яка спрямована на зміну характеру педагогічного спілкування вчителя і учня з авторитарного на демократичний; здійснюється індивідуалізація навчального процесу, тобто організація його із урахуванням здібностей, нахилів, інтересів дітей та їх інтелектуального, фізичного і психічного розвитку; диференціація навчання, що передбачає варіативність змісту, форм і методів навчання; гуманізація і гуманітаризація шляхом зміцнення органічного зв'язку навчання з витоками національної культури, досягненнями світової і вітчизняної думки, подолання розриву між культурою, наукою та освітою що полягає в послідовному поєднанні інтересів учнів і вчителів, і ґрунтується на врахуванні і розумінні їх індивідуальних особливостей, запитів та інтересів, поваги, честі й гідності.

Зацікавити, а не дати знання в готовому вигляді – завжди було метою дидактики і теорії виховання. Це завдання розглядалося педагогами всіх епох. Проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів – одна з вічних проблем педагогічної науки. На титульному аркуші «Великої дидактики» Я.А. Коменського було написано: «Нехай альфою і омегою нашої дидактики буде вишукування і відкриття способу, при якому учні менше б учили, а більше вчилися...». Я.А. Коменський категорію інтересу відніс саме до педагогічної науки та вважав, що тільки завдяки інтересу, учень «горітиме бажанням навчатися, не лякаючись ніяких труднощів, аби опанувати науку... мало того, що він не уникатиме праці, він навіть шукатиме її і не лякатиметься напруження і зусиль. Він поставить собі за мету не щось посереднє, а найвище, постійно намагатиметься чогось навчитися, коли відчуватиме, що йому чогось бракує, та постійно шукатиме в кого йому навчитися, в усьому змагаючись із своїми товаришами»; розглядаючи нову школу як джерело радості, світла і знань, вважав інтерес одним з головних шляхів усвідомлення цього світла і радості навчання.

К.Д. Ушинський саме в інтересі бачив основний внутрішній механізм успішного навчання та наголошував: «Наставник повинен тільки допомагати вихованцеві боротися із труднощами розуміння того або іншого предмета – не вчити, а тільки допомагати вчитися» та доводив, що навчання, позбавлене всякого інтересу і здійснюване тільки силою примусу, вбиває в учнів прагнення до оволодіння знаннями. Водночас він указував, що не можна все навчання зводити до інтересу. Навчання потребує і чорнової роботи, значного вольового зусилля.

Видатний український педагог В.О. Сухомлинський стверджував, що навчальний процес у сучасній школі повинен розвивати всемогутню радість пізнання, а школа повинна бути справжнім «будинком радості» і повинна дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності та наголошував, що знання стають дійовими за умови, якщо людина, здобуваючи їх, відчуває і переживає радість духовного збагачення.

Основи теорії активізації навчання були закладені на межі 70-х років минулого століття в дослідженнях психологів та педагогів І.Я. Лернера, А.М. Матюшкіна, М.І. Махмутова, М.Н. Скаткіна. Дослідженнями названої проблеми займалися багато науковців, представники різних галузей науки: М.І. Алексєєва, С.І. Ананьїн, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, О.І. Власова, Л.А. Гордон, С.Т. Григорян, М.М. Заброцький, С.С. Занюк, І.А. Зимня, К.Е. Ізард, Є.П. Ільїн, О.І. Киричук, В.А. Крутецький, А.Н. Леонтьєв, В.І. Лозова, С.Д. Максименко, А.К. Маркова, Н.Г. Морозова, С.Л. Рубінштейн, Л.М. Фрідман, Г.І. Щукіна, В.Ф.Паламарчук, О.Я.Савченко та ін. У своїх працях вони висвітлювали питання теорії та методології інтересу, його впливу на результативність діяльності школяра, на виховання особистості учня, критерії наявності інтересу тощо.

Так, видатний психолог Сергій Леонідович Рубінштейн, розкриваючи суть інтересу, писав: «Інтерес – це зосередження на певному предметі думок, помислів особи, що викликає прагнення ближче ознайомитись з предметом, не випускаючи його з поля зору». На думку інших дослідників, відомих психологів Т.Г. Єгорова, Е.Ш. Натанзона, П.А. Рудіко, О.Г. Ковальова, головною ознакою інтересу може бути тільки стійке емоційне ставлення особи до певного об'єкта. Ці вчені вказують на емоції як рушійну силу, яка може активізувати або гальмувати процес пізнання, впливати на працездатність людини, тому що кожний акт психічної діяльності особи тією чи іншою мірою насичений емоціями, почуттями. Однак особливо вагоме місце займають емоційні мотиви в інтересах, які виражають найважливіше для людини.

Заслугує на увагу концепція Галини Іванівни Щукіної, яка вважає, що інтерес у дійсності виступає перед нами: – і як вибіркова спрямованість психічних процесів людини на об'єкти і явища навколишнього світу, як тенденція, потяг, потреба особистості займатись саме обраною галуззю, даною діяльністю, яка приносить задоволення. Інтерес є потужним збудником активності особистості, під впливом якого всі психічні процеси протікають особливо інтенсивно і напружено, а діяльність стає захоплюючою і продуктивною. Завдяки інтересу відбувається наповнення активними помислами, яскравими емоціями, вольовими прагненнями відношення до навколишнього світу, до його об'єктів, явищ, процесів, а також до певних видів діяльності, які мають важливе значення для людини.

Отже, проблема розвитку пізнавального інтересу має глибинні історичні корені. Шляхи її розв'язання формувалися під дією філософських, соціальних, релігійних і національних поглядів, традицій і менталітетів народів різних країн у різні часи.

Ставлення людини до предметів і явищ навколишнього світу має вибірккову спрямованість. Її інтерес передусім пов'язаний з тим, у чому вона відчуває потребу, що для самої особи відіграє істотну роль. Людина реалізує свій інтерес у процесі основної діяльності, тому що найсильнішим мотивом у навчанні є саме пізнавальний інтерес, який активно взаємодіє із системою ціннісних орієнтацій, цілями, результатами діяльності, відображає всі складові особистості: інтелект, волю, почуття. За певних умов інтерес є засобом живого, захоплюючого навчання, визначає інтенсивний і зосереджений розвиток пізнавальної діяльності.

«Пізнавальний інтерес» – це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до предмета та діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням результатами цієї діяльності. Цей інтерес має пошуковий характер, підвищує можливості розумового розвитку учня. Ядром пізнавального інтересу є процеси мислення, адже людина прагне заглибитися в сутність пізнаваного. З цього погляду пізнавальний інтерес виступає можливим мотивом навчання, який є підґрунтям позитивного ставлення учня до школи, до знань, який пов'язаний із радісними переживаннями від розумової праці, із постійним бажанням заглибитись у вивчення одного або декількох навчальних предметів. Навчання спирається на інтереси учнів, воно ж і формує їх, тому інтерес є передумовою навчання і його результатом. Пізнавальний інтерес може виступати і як засіб навчання, і як мета педагогічної роботи в плані розвитку загальної пізнавальної

активності. Така потрібність прояву інтересу як мети, засобу і результату навчання та виховання складає головну особливість педагогічного аспекту проблеми формування пізнавальних інтересів учнів.

Етапами формування пізнавального інтересу є **зацікавленість, допитливість, заглибленість, спрямованість**.

Зацікавленість – перший етап розвитку пізнавального інтересу, ситуативний інтерес. Його основними характеристиками є нестійкість, довільний характер, вибіркова пізнавальна активність учня.

Допитливість – другий етап розвитку пізнавального інтересу – характеризується прагненням розширити свої знання з окремої теми, розділу, предмета, самостійно розв'язувати пізнавальні проблеми. Психологічні характеристики цього етапу – емоції здивування, почуття радості відкриття. Однак інтерес стосується лише окремих питань змісту або окремих способів пізнавальної діяльності, хоча учні вже здатні до тривалої пізнавальної активності в цьому напрямі.

Заглибленість – на третьому етапі інтерес стає глибоким, стійким та індивідуально значущим. Як правило, інтерес на цьому етапі стосується певної галузі наукових знань, навіть виходячи за межі навчального предмета. Учень уже усвідомлює наявність у себе такого інтересу і виявляє відповідну пізнавальну активність. Під впливом пізнавального інтересу він прагне самостійно дізнатися щось нове, опанувати теоретичні аспекти змісту, самостійно знайти (відкрити для себе) причину події, розкрити причинно-наслідкові зв'язки, встановити певні закономірності.

Спрямованість – четвертий етап, що характеризується свідомим прагненням учнів до глибокого і міцного закріплення знань, до опанування теоретичних засад науки і застосування їх на практиці. Пізнавальна активність учня має стійкий тривалий характер, стає переважно творчою, спрямованою на особисті відкриття в певній науковій галузі. На основі такого інтересу поступово формується науковий світогляд, утверджуються стійкі переконання особистості.

На формування пізнавального інтересу безпосередньо впливають форми організації навчальної діяльності та методи позитивного стимулювання навчання. Використання інтерактивних методів «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Навчаючи – вчуся», «Коло ідей», «Займи позицію», кооперативне навчання (робота в парах та групах), технологія опорно-схемо-знакових моделей, рольові та імітаційні ігри, міні-процес, імітаційні та операційні ігри, розв'язання юридичних ситуацій позитивно впливають на формування пізнавального інтересу учнів.

«Мікрофон» – цей метод дає можливість кожному учневі швидко і лаконічно, імітуючи «говоріння в мікрофон», висловлювати власну думку чи позицію. На уроці правознавства у 9 класі в процесі вивчення теми «Соціальні норми. Поняття і види соціальних норм» на етапі узагальнення вивченого матеріалу можна запропонувати учням таке запитання: «Яких соціальних норм ви дотримувались упродовж минулого тижня?» «Мікрофон» є ефективним методом і на заключному етапі уроку, коли учні рефлектують з приводу того, що і як вони робили на уроці. Наприклад, можна запропонувати учням запитання на зразок: «Що я встиг/встигла зробити на уроці? Чого досяг/досягла? Що залишилося невирішеним? Що сподобалося найбільше?».

Метод «Навчаючи – вчуся» надає учням можливість взяти участь у навчанні, тобто поясненні нового однокласникам. Наприклад, вивчення теми «Спадкове право» (правознавство, 10-й клас) можна організувати на його основі. Учні пропонуються кольорові картки із вказаними на них чергами спадкоємців для запам'ятовування упродовж 2-3 хвилин, а після цього вони мають ознайомити з цією інформацією однокласників.

Робота в малих групах допомагає учням набути навичок спілкування й співпраці. В процесі групової роботи відбувається обмін думками, результатом якого є оптимальне спільне вирішення навчальної проблеми.

«Мозковий штурм» – це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, що спонукає учнів проявляти уяву та творчість, що досягається на основі вільного вираження думок усіх учасників і допомагає знаходити кілька рішень конкретної проблеми. Наприклад, на уроці правознавства в 10 класі (тема «Правопорядок і правопорушення») варто запропонувати учням запитання: «Якими є основні причини правопорушень у нашій державі?» та записати його на дошці. Записуються всі варіанти ідей доти, доки всі присутні не вважатимуть кількість достатньою. Після цього ідеї аналізуються, групуються й узагальнюються.

«Коло ідей» – ефективність цього методу полягає у вирішенні суперечливих питань зі створенням можливості учням висловити власну позицію доки не будуть вичерпані ідеї; всі запропоновані варіанти відповідей записуються на дошці.

«Займи позицію» – цей метод дає можливість виявити різні позиції учнів щодо певної проблеми або суперечливого питання. Метод є ефективним з точки зору демократичності щодо розмаїття поглядів на проблему, що вивчається/обговорюється, та надання можливості учням усвідомити наявність протилежних позицій щодо її вирішення. Унаслідок застосування цього методу вони навчаються слухати свого співрозмовника та наводити переконливі аргументи щодо власного твердження. Учням пропонується обрати одне із тверджень – «Так, згоден/згодна», «Ні, не згоден/не згодна», «Це складне для мене питання» та обговорити власну позицію в утвореній групі, висловити власні аргументи. Після цього хтось із учнів може змінити свою позицію й перейти до іншої групи. Вчитель має підбити підсумки, а учасники – назвати найбільш переконливі аргументи своєї групи

Імітаційні ігри – це процедури з виконання певних простих, відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Результатом є швидке прийняття рішень та миттєві реакції. Імітаційні ігри розвивають в учнів уяву, навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вмінь, стимулюють прояви самостійності, їхні творчі можливості. Наприклад, під час вивчення теми «Сім'я. Шлюб. Права і обов'язки батьків і дітей» (основи правознавства, 9 клас) можна імітувати умови укладання шлюбу та умови, що перешкоджають вступу в шлюб.

Рольова гра, мета якої, визначити ставлення учнів до конкретної життєвої ситуації, допомагає їм набути практичного досвіду. Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями сприяє розвитку уяви і навичок критичного мислення, формує спроможність знаходити і розглядати альтернативні варіанти дій, допомагає уявляти себе в тій чи іншій соціальній ролі, співчувати іншим тощо.

Міні-процес є одним з найефективніших способів роботи як у малих групах, так і в усьому класі, тому що активізує всіх учасників, змушує думати і співпрацювати один з одним. Перед початком вправи учні отримують визначені ролі. Наприклад, одиниці – це прокурори, двійки – судді, трійки – адвокати. З'ясовуються завдання кожного з «акторів процесу»: прокурори збирають докази для обвинувачення і доведення вини; адвокати – захисту обвинувачуваного; судді ухвалюють справедливе рішення на підставі представлених їм матеріалів справи та правових норм. Після закінчення роботи в групах учні представляють обґрунтований вирок.

Аналіз і розв'язання правових ситуацій уможливорює відстеження учнями дії правових норм у конкретних правовідносинах, формує в них усталене уявлення про право як ефективний регулятор суспільних відносин та предметні правові вміння: репродуктивні (визначення предмету правового регулювання); перетворювальні (аналіз умови ситуації щодо фактів та конфлікту між сторонами; визначення проблеми, складання плану її розв'язання, застосування положень нормативно-правових актів, наведення аргументів); творчо-пошукові (оцінювання дії учасників ситуації та їх результати, формулювання рішення, перевірка його щодо можливих наслідків) та уміння викладати власну думку в усній і письмовій формах, сприяє опануванню навчальним матеріалом на якісно вищому рівні, закріпленню набутих правових знань, розвиває логіку, критичне мислення, самоаналіз,

самооцінювання та взаємооцінювання. Крім того, виникає емоційно ціннісне ставлення до правових явищ, подій і процесів шляхом озвучення розв'язання тієї чи іншої проблеми та підтверджує значимість правових норм у повсякденному житті. Крім того, юридичні ситуації можна використовувати для мотивації навчальної діяльності (добираються короткі односюжетні ситуації); у процесі вивчення нового матеріалу; для формування вмінь і навичок (правова ситуація та її аналіз може бути основою цієї частини уроку); з метою узагальнення, перевірки та корекції знань та вмінь учнів.

Бліц-турнір, проведений на уроці на закріплення вивченого матеріалу, розвиває логічне мислення, допомагає швидко орієнтуватися і знаходити правильну відповідь на запитання.

Центральною фігурою в навчальному процесі є вчитель. Він передусім виступає як організатор і керівник пізнавальної діяльності учнів, створює умови, за яких вони можуть найраціональніше і продуктивніше вчитися. Водночас учитель є вихователем, дбає про розумовий, моральний, духовний і фізичний розвиток учнів. Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). Успішне поурочне і перспективне планування вимагає визначення системи категорій і понять, які є вихідними в процесі оволодіння програмовими вимогами; осмислення предметних і міжпредметних зв'язків дисципліни; відбору такого навчального матеріалу, який найбільшою мірою сприяє формуванню в учнів наукового світогляду, творчої активності і пізнавальної самостійності; виділення в змісті матеріалу такої інформації, яка обов'язково б викликала в учнів інтерес, підвищувала зацікавленість і увагу, сприяла вихованню волеволі зусиль; знання рівня підготовленості учнів до оволодіння програмою курсу; продумування системи наочних посібників і додаткової інформації до кожного уроку; врахування того, засвоєння якої інформації є складним; створення ситуації успіху для позитивної мотивації процесу навчання.

Отже, формування пізнавального інтересу – це процес, який потребує певних умов і залежить від педагогічного керівництва, форм та методів організації навчальної діяльності. Учні здобувають дієві знання тоді, коли під керівництвом учителя активно, з інтересом, працюють та отримують позитивні емоції від процесу пізнання.

Список використаних джерел

1. <http://studentam.net.ua/content/view/2270/97/>
2. <http://westudents.com.ua/glavy/49119-5-shlyahi-udoskonalennya-protsesu-navchannya.html>
3. <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=467477>
4. <http://naprikoli.com/pedahohichna-majsternist-pedahohichna-tehnika-osoblyvosti.html>
5. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення УДК 371.132:371.134 <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28069/>
6. Пізнавальний інтерес учнів та його формування реферат http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3929/Bodnar_Shliakhy_formuvannia_piznavalnoho_interesu.pdf;jsessionid=AE0FBABCDD0CE75C8BCC6F7A3302DD28?sequence=
7. Пізнавальний інтерес як ланка системи диспозиції особистості. Реферат <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/13732/>
8. Данченко Анастасія Олександрівна. Розвиток пізнавального інтересу учнів старшої школи на уроках математики (рівень стандарту)
9. <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9636/1/%D0%B4%D0%>
10. Інтерактивне навчання на уроці правознавства https://allref.com.ua/uk/skachaty/interaktivne_navchannya_na_uroci_pravoznavstva
11. <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya-na-urokah-pravoznavstva-4159.html>
12. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257
13. Блог учителя історії та правознавства Добриці Н. І. <http://historyworld21.blogspot.com/2014/11/blog-post.html>
14. Ходанич Л.П., Гнаткович Т.Д., Андрела Л.В. Урок як форма організації навчання рідної мови: Навчально-методичний посібник для вчителів-словесників. <http://zakinppo.org.ua/2010-06-02-07-15-32/2010-06-02-13-06-58/162-2010-03-30-06-40-16>